

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО**

ГОРДІЄНКО АЛЛА ІВАНІВНА

УДК 027.625(477):021

**ДИТЯЧА БІБЛІОТЕКА ЯК КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ФЕНОМЕН:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД**

Спеціальність 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія)

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології**

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Міністерства культури України (Київ).

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
ГУМЕНЮК Тетяна Костянтинівна,
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського
Міністерства культури України,
проректор з навчальної роботи

Офіційні опоненти: доктор культурології, професор
КОРНІЄНКО Владислав Вікторович,
Київська муніципальна академія естрадного
та циркового мистецтв
Департаменту культури виконавчого органу
Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації),
ректор (Київ)

кандидат культурології, доцент
РОМАНЧИШИН Василь Григорович,
Комунальний вищий навчальний заклад
Київської обласної ради
«Коледж культури і мистецтв»,
директор (Київ)

Захист відбудеться 27 лютого 2018 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.005.02 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського за адресою: 01001, м. Київ, вул. Архітектора Городецького, 1–3/11, 4-й поверх, фойє Малого залу.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського за адресою: 01001, м. Київ, вул. Архітектора Городецького, 1–3/11.

Автореферат розіслано « » січня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства

Н. О. Швець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні стратегії розвитку української культури актуалізують питання збереження й використання культурної спадщини як основи національно-культурної ідентичності. Надважлива роль у вирішенні цих питань відводиться культурно-просвітницьким закладам, серед яких значне місце посідають дитячі бібліотеки. Вони створюють унікальні умови для збереження й долучення світової духовної спадщини до системи цінностей нових поколінь. Дитячі бібліотеки сьогодні постають важливою ланкою в структурі управління знаннями, а розвиток та модернізація їхньої діяльності є одним із показників цілеспрямованої політики держави з просування у соціум ідеї ціннісного ставлення до дитячого читання, привертання уваги громадськості до їх значущості у справі виховання юних громадян. Вивчення набутого у цій царині вітчизняного досвіду має істотне теоретичне та практичне значення не тільки щодо осмислення даного соціокультурного феномена, а й надання актуальної інформації про нього. До того ж, сучасні дитячі бібліотеки як суспільні інституції, взяті в їхньому ціннісно-світоглядному та культуротворчому вимірі, що дає змогу осмислити їх значення у формуванні гуманістичного вектору суспільних процесів в Україні, здатні найбільш ефективно інтегрувати вітчизняні просвітницькі заклади у світовий культурний простір. Це зумовлює необхідність та доцільність ґрунтовного дослідження всього розмаїття інноваційних форм діяльності дитячих бібліотек, нових засобів залучення дітей і підлітків до книжної культури, до читання, до формування суспільства знань.

Культурологічні дослідження дитячої бібліотеки як соціокультурного інституту ще не знайшли належне місце в структурі наукової галузі і не набули відповідного теоретико-дослідницького статусу в змісті і основних напрямках культурологічного знання. Крім того, ці унікальні просвітницькі заклади не розглядалися як функціонально цілісний об'єкт, який забезпечує трансляцію цінностей і традицій світової і вітчизняної книжної, читацької культури. Специфіку їхньої культурно-освітньої роботи щодо збереження й презентації духовної спадщини, залучення підлітків до книжної культури та формування їхнього громадянського світогляду у сучасному вітчизняному культурознавстві не висвітлено.

Отже, потреба теоретичного осмислення діяльності дитячих бібліотек України, необхідність практичного використання набутого ними досвіду збереження культурного спадку і забезпечення широкого доступу юних громадян до нових знань для вирішення актуальних питань розвитку сучасного українського суспільства з одного боку, та недостатня розробленість проблеми – з іншого, актуалізують обрану тему дисертаційної роботи.

Об'єктом дослідження є дитяча бібліотека як культуротворчий феномен у розвитку творчого та інтелектуального потенціалу суспільства та у формуванні громадянського світогляду підлітків.

Предмет дослідження – діяльність дитячих бібліотек України у контексті історичного поступу суспільства в аспекті становлення, розвитку, поступового підвищення їхнього соціокультурного статусу та перетворення на сучасні культурно-інформаційні центри.

Метою дисертації є з'ясування культурної складової процесу формування громадянського світогляду підлітків засобами дитячих бібліотек у діалектиці його соціокультурної сутності та проявів.

Реалізація поставленої мети зумовлює необхідність **вирішення наступних завдань:**

- розглянути генезу та становлення дитячої бібліотеки як соціокультурного інституту та дослідити її роль у формуванні гуманістичного вектору культурних процесів в Україні;
- виявити концептуальні основи діяльності дитячої бібліотеки як важливої складової інфраструктури культурно-просвітницьких закладів України;
- простежити соціокультурні чинники, що вплинули на підвищення статусу дитячої бібліотеки під час історичного поступу українського суспільства;
- дослідити розвиток дитячих бібліотек у контексті трансформаційних процесів культури України;
- виявити та проаналізувати інноваційні форми діяльності дитячої бібліотеки щодо залучення підлітків до книжної культури;
- з'ясувати особливості культурно-освітньої діяльності дитячих бібліотек України щодо збереження і трансляції світової й національної культурної спадщини;
- розкрити специфіку формування громадянського світогляду підлітків сучасними засобами діяльності дитячих бібліотек;
- узагальнити виявлені дані щодо втілення новітніх культурологічних підходів у діяльності сучасних дитячих бібліотек;
- дослідити модель діяльності дитячої бібліотеки у векторі її культуроутворюючої функції та стратегії перетворення на сучасний культурно-інформаційний центр.

Методологія дослідження визначається специфікою об'єкта теоретичного аналізу, його метою й ґрунтується на застосуванні комплексу підходів та методів. Основою дослідження є міждисциплінарний підхід, застосування якого у поєднанні з принципами системності та історизму дало змогу сформувати теоретичне підґрунтя для культурологічного вивчення дитячої бібліотеки як культуротворчого феномена. Саме культурологічний підхід уможливив обґрунтування закономірності виникнення і функціонування явища у широкому соціокультурному контексті, підкреслення значення дитячої бібліотеки для розвитку демократичних та гуманістичних засад українського суспільства.

Методологія базових підходів доповнена комплексом дослідницьких методів, зокрема теоретико-аналітичного, проблемно-хронологічного, історико-культурного та порівняльного аналізів, що зробило можливим вирішення основних завдань дослідження.

Теоретичне підґрунтя дослідження полягає у системному теоретичному аналізі та узагальненні основних положень наукових праць із різних галузей гуманітарного знання.

Основні теоретико-методологічні підходи до дослідження бібліотеки представлено в працях В. В. Брежневої, М. С. Слободяника, А. В. Соколова, Ю. М. Столярова.

Діяльності бібліотек як загальнонаціональних установ культури, як «дзеркала епохи», присвячені роботи Б. Ф. Володіна, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Юнга та сучасних зарубіжних вчених Е. Гідденса, Е. Еріксона та ін.

У ХХ ст. бібліотека як культурний феномен, як соціальне явище, розглядається в працях знакових постатей сучасної світової культури Х.-Л. Борхеса, У. Еко.

Осмислення бібліотеки як феномена культури представлено також у ґрунтовних працях сучасних дослідників Є. Ю. Генієвої, А. І. Гордієнко, Т. В. Добко, Ю. О. Гриханова, Т. Б. Маркової, С. Г. Матліної, І. П. Тікунової. Як сховища книг у різний час розглядали бібліотеки зарубіжні дослідники – С. І. Вехов, О. Г. Глухов, А. А. Гінкен, Б. П. Іванов та ін.

Специфіка бібліотеки як соціокультурного інституту, її роль як культурного інституту у сучасному суспільстві відображена в роботах О. І. Алімаєвої, Н. Р. Вакулич і Н. П. Лисикової, О. В. Домаренко, М. Я. Дворкіної, Н. В. Жадько, В. М. Зайцева, Т. Б. Ловкової, О. Є. Матвійчук, Р. С. Мотульського, Г. К. Олзоєвої, Л. Г. Петрової, М. С. Слободяника, А. С. Чачко та ін.

Методологічні і теоретичні основи формування особистості з глибоким почуттям громадянськості, патріотизму, любові до Батьківщини розкриті у працях І. Д. Бега, Г. В. Біленької, А. М. Бойко, М. Й. Боришевського, Ю. І. Завалевського, П. Р. Ігнатенка, В. І. Каюкова, Б. С. Кобзаря, Г. В. Коваля, М. В. Левківського, І. К. Матюши, О. В. Сухомлинської, Д. І. Чижевського та ін.

Особливості національно-патріотичного виховання представлені працями О. І. Вишневського, Т. Д. Дем'янюк, А. Й. Капської, В. К. Кіндрата, Є. І. Коваленко, П. П. Кононенка, В. Г. Кузя, І. В. Мартинюка, В. М. Оржеховської, С. П. Павлюка, А. Г. Погрібного, Ю. Д. Руденка, М. Г. Стельмаховича, Б. М. Ступарика, Є. І. Сявавко, К. І. Чорної, М. П. Щербаня та ін.

Наукова новизна дослідження полягає в культурологічному аналізі передумов виникнення, організації діяльності та сучасного розвитку дитячих бібліотек в Україні.

Уперше:

– обґрунтовано необхідність виокремлення дитячої бібліотеки в інфраструктурі культурно-просвітницьких закладів України для її культурологічного вивчення як соціокультурного інституту, діяльність якого передбачає формування гуманістичного вектору культурних процесів у державі;

– доведено значущість і роль дитячих бібліотек у вихованні громадянського світогляду підлітків, а також у формуванні в суспільній свідомості ідеї ціннісного ставлення до дитячого читання як духовного ресурсу культури;

– виявлено вплив соціокультурних чинників на генезу та становлення дитячих бібліотек; доведено, що основною серед них є необхідність використання юними громадянами бібліотизованої духовної спадщини для вирішення актуальних питань суспільного розвитку в певний історичний період;

– встановлено зумовленість концептуальних засад діяльності дитячих бібліотек культурно-просвітницькою та виховною специфікою закладу, пріоритетами цілеспрямованої культурної політики держави щодо підвищення їхнього статусу у справі активного залучення дітей і підлітків до книги і читання для розвитку творчого та інтелектуального потенціалу суспільства;

– визначено соціокультурну обумовленість змісту і завдань діяльності дитячої бібліотеки у контексті її культуроутворюючої функції, що забезпечується комплексністю інноваційної моделі практичної роботи, заснованої на принципах: інформаційності, комунікативності, інтерактивності, компетентності, системності, інтегративності, партнерства, кооперативності;

удосконалено:

– теоретико-методологічну базу вивчення дитячої бібліотеки передусім як соціокультурного явища, що віддзеркалює культурно-історичний поступ українського суспільства;

– методологію дослідження культуротворчого діалогу бібліотекознавчої науки та надбань світової і вітчизняної гуманітаристики з позицій сучасної культурології;

– проблемне коло бібліотекознавчих досліджень у векторі культурології, введено до наукового обігу значний масив нових джерел із проблеми розвитку дитячої бібліотеки в Україні;

набуло подальшого розвитку:

– змістовні аспекти діяльності дитячої бібліотеки як зберігача культурного спадку людства, що виводить культурологічний дискурс на рівень полілогу культурно-просвітніх закладів та установ у поліфонії культури України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради академії (протокол № 14 від 29 червня 2017 р.), вона відповідає темі № 3 «Українська музична культура: культурологічні, соціологічні, художньо-естетичні, педагогічні та виконавські аспекти» перспективного тематичного плану науково-дослідницької діяльності Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (2015–2020 рр.).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів визначається можливістю їхнього використання під час систематизації й уточнення відомостей з бібліотечної справи України, зокрема, діяльності дитячих бібліотек у контексті соціокультурного розвитку; у подальших наукових розвідках з проблем вивчення явищ української культури та засобів і форм виховання юних громадян; у процесі написання навчальних та методичних посібників і підручників з культурології, бібліотекознавства, а також при розробці курсів лекцій з теорії та історії української культури, спеціальних курсів з проблем сучасної культурної політики України, дитячої педагогіки та виховання, прикладної культурології; для посилення взаємодії та координації діяльності мережі дитячих бібліотек України в процесі долучення духовної спадщини до системи цінностей нових поколінь.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою, здійсненою в галузі теорії та історії культури. Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, фактологічні дані, висновки й положення наукової новизни здобуті автором в результаті самостійних досліджень на підставі власного професійного досвіду. Всі наукові публікації є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського згідно з планом роботи кафедри.

Результати досліджень і висновки, що містяться в дисертації, доповідалися та обговорювалися на 13 наукових, науко-теоретичних, науково-практичних конференціях, зокрема й міжнародних: «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 2017 р.), «Креативні технології, підприємство і менеджмент в організації соціокультурної сфери XXI ст.» (Київ, 2017), «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі» (Київ, 2016), «Читання у соціокультурному просторі дитинства: діапазон можливостей і партнерства» (Київ, 2016), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості» (Херсон, 2015).

Публікації. Основні положення, наукові результати та висновки дослідження висвітлено в 29 одноосібних публікаціях, п'ять з яких опубліковано в фахових виданнях, затверджених МОН України, одна стаття у виданні, внесеному до міжнародних наукометричних баз.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел – 549 позицій. Загальний обсяг дисертації становить 285 сторінок, з них – 226 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, сформульовано мету і завдання відповідно до предмета й об'єкта дисертації, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, наведено відомості про публікації й апробацію результатів роботи.

У **першому розділі «Дитячі бібліотеки в інфраструктурі культурно-просвітницьких закладів України. Теоретико-методологічні засади дослідження»** розглянуто основні підходи щодо дослідження дитячої бібліотеки як соціокультурного інституту, окреслено стан наукової розробки проблеми, визначено місце та значення дитячої бібліотеки в сучасному культурному просторі України.

У **підрозділі 1.1 «Становлення дитячої бібліотеки як соціокультурного інституту»** розглянуто історію становлення бібліотеки, спонукальною причиною виникнення якої була потреба суспільства у передачі та збереженні знань і соціального досвіду, збереженні культури суспільства та її трансляції наступним поколінням. Бібліотека як соціокультурний феномен виникла, тому що змогла задовольнити потребу в залученні до культури суспільства, відтворюючи її в документальній моделі. Термін «дитяча бібліотека» з'явився в кінці XVIII ст. і спочатку не визначався як зібрання книг для конкретного віку. В кінці XVIII ст. це словосполучення було синонімічно «дитячому училищу», зведенню життєвих ситуацій, пізнавши які, дитина знаходить гармонію. В уявленнях просвітителів дитяча бібліотека була свого роду школою, «нішею вдосконалення людини». Надалі – фактично з кінця XVIII по XIX ст. – тривав процес трансформації ідеї «дитячої бібліотеки», її осмислення як феномена культури. На межі XIX–XX ст. на тлі значних соціокультурних і світоглядних трансформацій, зокрема, розширення сфери

освіти, інтенсивного розвитку книговидавництва та книгорозповсюдження, в тому числі й дитячої літератури, почала формуватися суспільна потреба в новому концептуальному осмисленні дитинства і вироблення нових видів діяльності, що забезпечують його відтворення. Аналіз бібліографічних видань розглянутого періоду дає змогу зробити висновок, що рекомендаційно-бібліографічна діяльність на адресу педагогів, батьків відображала певну систему теоретико-методичних поглядів на керівництво читанням дітей: зміст дитячого читання, відбір, оцінювання, систематизацію літератури, цільове і читацьке призначення. Кінець XIX – початок XX ст. характеризується також великою кількістю публікацій програм читання різних гуртків, комісій, педагогічних товариств, що займалися вивченням дитячого читання та його організацією. Так, педагогічний відділ Харківського історико-філософського товариства розробляв зразкові програми до організації домашнього читання учнів. Це вплинуло не лише на розвиток бібліографії дитячої літератури, а й акцентувало увагу суспільства на проблеми керівництва читанням дітей, необхідності його цілеспрямованої організації, в тому числі й шляхом утворення дитячих бібліотек як центрів розвитку дитячого читання. Дитячі бібліотеки почали створюватися в Києві (бібліотека Д. Ю. Доброї), Одесі (дитяча бібліотека, заснована на кошти завідувачої книгарні Р. Л. Бродської). Таким чином, у кінці XIX – на початку XX ст. було створено всі передумови для становлення дитячих бібліотек, чому сприяв розвиток прогресивних ідей у галузі педагогіки і психології, бібліотекознавства, визнання значущості дитячої літератури і дитячого читання в естетичному і моральному вихованні дітей.

У підрозділі 1.2 «Концептуальні основи діяльності дитячої бібліотеки. Стан наукової розробки проблеми в сучасній культурології» обґрунтовано, що сьогодні у бібліотекознавстві відбувається своєрідна революція: формується нова концепція розвитку бібліотеки, яка ґрунтується на філософсько-культурологічній методології. Даний підхід включає в себе: 1) вироблення єдиної теорії бібліотеки і формування загальних понять і закономірностей її функціонування; 2) осмислення її ролі в світі, соціального призначення та ролі в суспільстві; 3) розуміння бібліотеки як культурного центру. Ґрунтуючись на цих загальних методологічних принципах, можна стверджувати, що об'єктом пізнання в бібліотекознавстві є еволюція бібліотеки у просторі й часі, а предметом – частина (часовий відрізок, напрям діяльності, процес тощо) цієї реальності.

Створення ідеальної моделі сучасної бібліотеки вимагає об'єктивного розгляду, критичного аналізу і порівняння наявних у літературі наукових поглядів на бібліотеку. У контексті проблематики даного питання звернено особливу увагу на концепції таких відомих вчених, які зробили вагомий внесок у розуміння бібліотеки як соціокультурного інституту, як В. І. Вернадський (бібліотека як елемент ноосфери), М. Ф. Федоров (бібліотека як музей), К. Поппер (бібліотека і «третій світ»), Е. Кассінер (бібліотека і символічні форми культури), М. Фуко (бібліотека як інстанція дискурсу), Д. Кемпбелл (бібліотека як багаторівневе утворення, що синтезує різні описи процесів пізнання на когнітивному рівні), Г. Гадамер (бібліотека як духовне збереження традиції), М. Бахтін (бібліотека як зберігання текстів-висловлювань, кожен з яких є індивідуальним, єдиним і неповторним), Р. Барт (бібліотека як простір смислотворчості, породжений «дискурсивною

формацією»), М. Бланшо (бібліотека в соціальній структурі взаємозв'язку суспільства і літератури), П. Рікер (бібліотека як простір текстів-творів, що є символом єдності людини та її майбутнього), Ж. Дерріда (бібліотека у просторі проблеми «мови», «інфляції знаку», «кризи мови») та ін. Оцінюючи ідеї науковців для осмислення природи бібліотеки, можна зробити висновок про адекватне розуміння головної функції бібліотеки, яка є не просто сховищем творів, створених геніальними авторами, а складною системою організації символічного капіталу суспільства.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що більш вивченими в даний час є історичні аспекти формування та розвитку бібліотеки, а також трансформація її функцій. Водночас виявлення пріоритетних напрямів її діяльності в сучасній культурі та обґрунтуванні її статусу як найважливішого соціокультурного інституту інформаційного суспільства не знаходить відображення в межах культурологічних досліджень.

У підрозділі 1.3 «Роль дитячих бібліотек у формуванні гуманістичного вектору культурних процесів в Україні» доведено правомірність введення терміна «соціокультурний інститут» до бібліотеки, який застосовується в якості альтернативи поняттям «соціальний інститут» та «інститут культури», оскільки феномени «культурного» і «соціального» не можуть бути відділені один від одного. Дитячі бібліотеки, як й інші типи бібліотек, визначають сьогодні свою роль у соціальній і культурній інфраструктурі суспільства, залишаючись, як і раніше, державним гарантом захисту прав дітей на культурне і духовне життя, на вільний доступ до інформації. Не випадково в українському бібліотекознавстві відбувається активний пошук нових моделей розвитку бібліотеки як соціально-комунікаційної структури. Зокрема, розроблено концептуальні положення розвитку наукової бібліотеки, запропоновано системно-функціональну модель бібліотеки, що інтегрує взаємовплив бібліотечних функцій, структури, технологій та управління; визначено послідовність зміни моделей функціонування у системі наукової комунікації: лінійна, що відтворює процеси документалізації; інтеракційна, пов'язана з актуалізацією інформаційно-бібліотечних ресурсів; інтеграційна, спрямована на кооперацію та координацію роботи бібліотек, а також бібліотек і структур системи соціальних комунікацій; аналітико-когнітивна, яка відображає посилення аналітичної бібліотечної діяльності та застосування інтелектуальних технологій. Всі вони взаємодоповнюють одна одну та ілюструють багаторівневність сучасної бібліотеки. Внаслідок структурних змін у функціонуванні інституту бібліотеки сьогодні спостерігається стійка тенденція до поліфункціональності її діяльності, відбувається відхід від виключно традиційних методів роботи, отримує особливий розвиток інформаційно-просвітня і дозвіллева робота. Отже, сучасну бібліотеку можна визначити як цілісну систему, яка включає в себе три елементи: інформація, надана у різних видах публікацій, розміщених на різних носіях; читач (користувач); бібліотекар-когнітивіст. Тому наявність бібліотеки в системі соціокультурних інститутів суспільства відіграє важливу роль для забезпечення його стабільності і сталості. Однак розгляд бібліотеки лише як інституту соціалізації, який вводить дитину в інформаційний простір соціуму, є недостатнім, враховуючи, що нині на зміну парадигми підтримуючої чи просвітницької освіти прийшла інноваційна

парадигма освіти, найважливішою складовою ідеєю якої є освіта протягом усього життя, або неперервна освіта. Сучасна система бібліотек, які обслуговують юних користувачів, включає три основні ланки: 1) спеціалізовані бібліотеки для дітей та юнацтва; 2) шкільні бібліотеки; 3) публічні бібліотеки районів, міст і сіл. Представлені напрями не лише відповідають основним позиціям бібліотечної політики в країні, зокрема «Концепції розвитку бібліотечної справи в Україні», визначені міжнародними документами ЮНЕСКО, а й співвідносяться з напрямками реформування системи освіти, визначеними «Концепцією розвитку освіти в Україні» та іншими документами.

У другому розділі «Підвищення соціокультурного статусу дитячої бібліотеки в контексті історичного розвитку українського суспільства: проблема періодизації» розкрито становлення дитячих бібліотек в Україні та їхній розвиток в умовах трансформаційних процесів у культурі нашої держави.

У підрозділі 2.1 «Передумови становлення дитячих бібліотек в Україні у 1917–1941 роках: спроба перетворення європейського досвіду в культурно-історичних реаліях від I до II світових воєн» зроблено наголос, що після 1917 р. настає кардинально інший етап у розвитку дитячих бібліотек, як і в теорії керівництва читанням дітей і бібліографії літератури для дітей, ніж у попередні роки. Першою (за часом відкриття) в м. Києві була створена бібліотека для дітей ім. Т. Г. Шевченка, відкрита ще у 1918 р. Організатори бібліотеки та інші представники передової інтелігенції на виділені товариством кошти скуповували книги у приватних осіб, майстрували полиці, створювали каталоги, організовували збір книг у населення. Згодом при бібліотеці, яка збирала навколо себе шанувальників слова і музики, були організовані літературний та хоровий гуртки. Першим керівником бібліотечного хору був Г. Г. Верьовка – у майбутньому видатний український композитор, керівник українського народного хору. У цьому ж році за пропозицією та клопотанням П. Г. Тичини бібліотеці було присвоєно ім'я Т. Г. Шевченка, а її книжковий фонд у 1924 р. становив 4000 примірників. Однак у середині 1930-х рр. у країні розгорнулася репресивна політика щодо розвитку в Україні національної свідомості, культури. Державна політика стосовно культурно-освітніх закладів стала ще більш заідеологізованою. Починаючи з 1934 р., бібліотечні досягнення, особливо в питаннях комплектування, розробки проблеми вивчення читачів тощо, засуджувалися як «класово-ворожі», активізувалася русифікація книжкових фондів бібліотек, ліквідовувалися наслідки «примусової українізації» книжкових фондів дитячих бібліотек.

Відтак, можна стверджувати, що виникнення дитячих бібліотек як показник рівня розвитку культури в цілому пов'язано з низкою передумов соціально-культурного характеру, зокрема державною політикою в сфері культурного будівництва та розвитком національної культури й освіти у певний історичний період.

У підрозділі 2.2 «Розвиток дитячих бібліотек в контексті трансформаційних процесів в культурі України періоду 1945–1991 років» з'ясовано, що у новітній історії України повоєнний період розглядається як відродження і розвиток дитячих бібліотек. У цей період головна увага дитячих бібліотек була зосереджена на краєзнавчій роботі з читачами, важливість якої у

вихованні у дітей любові до своєї країни, батьківської оселі була чітко усвідомлена радянською владою, зважаючи на події Другої світової війни. Для поліпшення вивчення української мови і літератури Міністерство освіти УРСР у 1947 р. оголосило конкурс на кращі підручники з української мови і літератури. Однак державний курс на «русифікацію» шкіл і освіти в Україні постійно звужував діапазон користування українською мовою та можливості оволодіння нею учнівською молоддю. 1960-ті – перша половина 1970-х рр. позначилися непримиренною боротьбою комуністичної диктатури з будь-якими проявами так званого українського буржуазного націоналізму, втручанням у творчий процес учених, письменників, книговидавців, посиленням політики русифікації. З середини 1980-х рр. курс на перебудову усіх сфер життєдіяльності суспільства позначився і на бібліотечній роботі, зокрема на роботі з читачами. Ключовими були питання духовного відродження та популяризації літератури про історію України.

Таким чином, післявоєнний період можна умовно поділити на доперебудовчий і післяперебудовчий, який розпочався після 1985 р. Дослідження підтверджує, що попри ідеологічні нашарування робота з читачами в більшості її напрямів спрямовувалася на виховання високих моральних якостей, працелюбства, поваги до людей праці, до рідної землі, природи, традицій і культури свого народу та інших народів. Варті збереження сьогодні такі надбання в роботі з читачами, як поєднання популяризації книги з пошуковою і дослідницькою роботою читачів.

У підрозділі 2.3 «Інноваційні форми діяльності дитячої бібліотеки – нові засоби залучення підлітків до книжної культури» встановлено, що мережа спеціалізованих бібліотек для дітей є складовою бібліотечної системи України, сукупністю однорідних бібліотек, об'єднаних спільністю завдань, принципів діяльності, організаційних рішень і територією розташування. Функціонування мережі спеціалізованих бібліотек для дітей затверджене Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (2009 р.). Станом на 01.01.2016 р. в Україні функціонує 930 спеціалізованих бібліотек для дітей системи Міністерства культури України, послугами яких щороку користуються близько 3 мільйонів користувачів. У кожному обласному центрі діє обласна бібліотека для дітей як науково-дослідницький, інформаційний, консультативний центр з питань культурного розвитку дітей; у місті Києві – центральна бібліотека з такими ж функціями. У 9 великих містах працюють самостійні централізовані бібліотечні системи для дітей. У складі централізованих бібліотечних системах діють районні (міські) дитячі бібліотеки, дитячі бібліотеки-філії та дитячі відділи. Також дітей обслуговують понад 13000 сільських бібліотек. Головною бібліотекою країни є Національна бібліотека України для дітей – загальнодержавне книгосховище документів універсального характеру та повного репертуару національних творів друку для дітей, культурний центр державного значення, а також науково-методичний, науково-дослідницький, координаційний центр для мережі бібліотек України для дітей. У фондах дитячих бібліотек України зосереджено майже 26 мільйонів примірників книг, періодичних видань, аудіовізуальних документів та електронних ресурсів. Кожна дитяча бібліотека України – це також своєрідний центр проведення дозвілля дітей. Дитячі бібліотеки України об'єднані в Українську асоціацію працівників бібліотек для дітей –

всеукраїнську громадську організацію, що на добровільних засадах згуртовує працівників бібліотечних, бібліографічних, інформаційних установ і навчальних закладів, що сприяють удосконаленню інформаційного і бібліографічно-бібліотечного забезпечення дітей. На міжнародному рівні Україна представлена в Міжнародній раді з дитячої та юнацької книги (IBBY) – некомерційній організації, яка являє собою міжнародну мережу представників з усього світу, які прагнуть до об'єднання дитини і книги.

Таким чином, дитячі бібліотеки в своїй роботі використовують усі доступні засоби для організації дитячого читання і дозвілля дітей, поєднуючи традиційну культуру спілкування з книгою та нові інформаційні технології.

У третьому розділі «Дитяча бібліотека як ретранслятор національної культури» досліджено механізм впливу на формування громадянського світогляду підлітків сучасними засобами діяльності дитячих бібліотек у векторі їх культууроутворюючої функції.

У підрозділі 3.1 «Специфіка формування громадянського світогляду підлітків сучасними засобами діяльності дитячих бібліотек» обґрунтовано, що дитяча бібліотека розглядається як соціальний інститут, покликаний допомогти підліткам усвідомити необхідність і розвинути здатність виконувати в майбутньому ту діяльність, яка сприятиме суспільному прогресу. Формування громадянського світогляду можна визначити як цілеспрямований процес прищеплення особистості позитивного мотиваційного ставлення до себе як до особистості, до своєї ролі в навколишньому світі, до загальнолюдських цінностей і вироблення в себе потреби їх дотримуватися, до суспільства, в якому особистість живе, і безпосередньо до влади, яка уособлює державний апарат. Формування громадянського світогляду молоді – це багатоаспектний процес, який з одного боку залежить від розробленості відповідних програм, професіоналізму представників державних структур та фахівців з молодіжної політики, а з іншого – від активності молодшої людини, її самоконтролю, самоорганізації, самодисципліни, від рівня сформованості соціальної відповідальності, здатності і готовності до активного включення в суспільне і культурне життя країни.

У підрозділі 3.2 «Втілення новітніх культурологічних підходів у діяльності сучасних дитячих бібліотек» зроблено окремий наголос на виявленні сутнісної природи бібліотеки як соціокультурного інституту, що вимагає визначення певних характеристик, які відрізняють її від інших соціокультурних інститутів. Так, деякі науковці виокремлюють інформаційну, комунікативну, культурну, соціалізуючу, освітню, меморіальну, креативну, дозвілєву, рекреаційну, бібліотерапевтичну, соціально-педагогічну, навігаційну, когнітивну і культууроутворюючу функції, відзначаючи при цьому, що культууроутворююча функція дитячої бібліотеки полягає в тому, що бібліотека здатна проникати у світ іншої культури завдяки вихованню у своїх читачів культурної сприйнятливості, правильної інтерпретації проявів комунікативних властивостей різних культур. Усі названі функції скеровані на досягнення головної мети – розвиток підростаючого покоління, формування гармонійної творчої особистості, тобто формують пошуково-творчу діяльність читачів-школярів. У практиці українських дитячих бібліотек місія їхньої діяльності визначається в наступному: використовуючи всі наявні власні ресурси і ресурси

корпоративних систем, забезпечити рівний доступ до знань, створивши середовище розвитку дитини через читання, книгу, нетрадиційні види носіїв інформації відповідно до її вікових, соціокультурних та індивідуальних особливостей; реалізація прав дитини на бібліотечне обслуговування, подолання нерівності у доступі до інформації; сприяння успішній соціалізації юних громадян шляхом надання широкого спектру якісних бібліотечно-інформаційних ресурсів та послуг, які відповідають віковим особливостям та потребам дітей; бібліотека відкрита для кожної людини.

При розробці місії дитячої бібліотеки і створенні стратегічного плану її діяльності необхідно визначитися в таких позиціях: виявити у керівництва, співробітників і користувачів бажаний образ конкретної бібліотеки; проаналізувати міру відповідності наявних у бібліотеки ресурсів потребам цільової групи; визначити механізми відтворення ресурсів, необхідних для задоволення інтересів користувачів; співвіднести виявлений «ідеальний образ» з реальною установою, що позначить елементи невідповідності; сформулювати унікальну місію дитячої бібліотеки з урахуванням виявлених характеристик, суголосних загальній місії дитячої бібліотеки як соціокультурного інституту; розробляти механізми піднесення читацьких потреб та орієнтуватися на підбір книги користувачеві з урахуванням його культурного рівня.

У підрозділі 3.3 «**Модель діяльності дитячої бібліотеки у векторі її культуроутворюючої функції: стратегії перетворення дитячої бібліотеки на сучасний культурно-інформаційний центр**» досліджено теорії бібліотеки, що розрізняються предметом дослідження і методологією. Це структурно-функціональний, системний, інформаційний, маркетинговий, просвітницький, інституційний і феноменологічний підходи. Бібліотека належить до складних системних об'єктів, що мають соціальну природу і не існують поза загальнокультурним, соціальним контекстом. Тому доведено, що для побудови моделі дитячої бібліотеки доцільно поєднати системний та інституційний підходи, що дасть змогу визначити внутрішній зміст дитячої бібліотеки та основні характеристики, що відображають її об'єктивну специфіку в контексті формування сучасного суспільства. Процеси соціокультурної комунікації, що відбуваються у дитячій бібліотеці, мають універсальний характер, тому у модельованій бібліотеці повинні використовуватися різні форми комунікації, які пов'язуватимуть різних суб'єктів. У змістовному відношенні соціокультурна комунікація в дитячій бібліотеці може бути диференційована на кілька інформаційних напрямів: новаційний – долучає споживача інформації до нових для нього знань, навчає його; орієнтаційний – допомагає йому орієнтуватися в системній структурі природного і соціального простору, в тому числі в структурі знанневого і бібліотечного простору; соціалізуючий – долучає індивіда до культури в суспільстві його проживання, що формує його ціннісні й екзистенційні орієнтації; стимуляційний – впливає на мотиваційні основи соціальної активності людей, актуалізує знання людини, а також її прагнення до отримання відсутніх знань. Реалізація дитячою бібліотекою описуваної моделі цілого спектру соціокультурних процесів визначає її поліфункціональний характер. Як соціокультурний інститут дитяча бібліотека виконує певні соціальні функції, зокрема кумулятивну, меморіальну, комунікаційну,

інформаційну, освітню, соціалізуючу, культурну, когнітивну. У структурному відношенні дитяча бібліотека, описуваної моделі, являє собою єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: бібліотечно-інформаційний ресурс, бібліотечний персонал, матеріально-технічні і технологічні можливості для організації доступу до бібліотечно-інформаційного ресурсу і забезпечення його схоронності. Таким чином, застосування описаної моделі дасть змогу сучасній дитячій бібліотеці брати участь у реалізації основних процесів, що забезпечують акумуляцію соціально значущих знань й управління ними, в організації соціокультурних комунікацій і поширенні культурних явищ, в соціально-історичному відтворенні культурних форм і виробництві нового знання.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження досягнуто мету дисертації, вирішено поставлені завдання, що дозволило дійти певних наукових висновків.

1. Обґрунтовано: дитячі бібліотеки України доцільно виокремити в самостійну профільну групу за ознаками, суттєвими як для культурології, так і бібліотекознавства. Запропонована система дитячих бібліотек вможливорює об'єднати їх інформаційні ресурси і соціокультурний потенціал, посилити взаємодію та скоординувати практичну діяльність у процесі збереження й трансляції надбань світової та вітчизняної культури до системи цінностей нових поколінь. Визначене поняття «бібліотизована духовна спадщина» надає уявлення про складову національної культури, яка презентується дитячими бібліотеками України.

2. Доведено: історія бібліотек може бути представлена як історія книг, каталогів і класифікацій, як спосіб упорядкування знань, і тому можна стверджувати, що в бібліотеці символічно представлена історія життя суспільства. Про тісний взаємозв'язок і взаємовплив суспільства і бібліотеки свідчить і той факт, що система класифікації книг є адекватною системі сучасної її культури, а оборотність книжкових масивів характеризує інтелектуальні потреби даного суспільства. Обґрунтовано: в різні історичні епохи виникає потреба у формуванні та розвитку бібліотеки як соціокультурного інституту, роль якого визначено потребами суспільства в розвитку освіти, науки і культури.

3. Виявлено: проблема соціокультурних трансформацій сучасної бібліотеки як соціального інституту в умовах формування суспільства знань є порівняно новою темою в соціально-гуманітарних науках, обґрунтування її статусу як найважливішого соціокультурного інституту інформаційного суспільства не знаходить відображення в межах культурологічних досліджень. Таким чином, дана дисертація на підставі використання комплексного міждисциплінарного підходу та на основі методології сучасної культурології дає можливість простежити динаміку розвитку бібліотеки як культурної форми, в якій дитяча бібліотека була б описана як ретранслятор національної культури й розглянута з позиції інтегративного культурологічного знання.

4. З'ясовано: дитяча бібліотека як соціокультурний інститут виконує важливі суспільнозначущі функції: документування, освітньо-виховну, педагогічну, просвітницьку, комунікативну, інформаційну, а також функції, специфічні для української культури – аксіологічну, культууроутворюючу, культууроформуючу,

культурно-національної орієнтації та ідентифікації. Пріоритетність функцій визначається соціокультурною ситуацією, що впливає на форми та принципи організації дитячих бібліотек. Відтак обґрунтовано, що виникнення дитячих бібліотек як показник рівня розвитку культури в цілому пов'язано із соціально-економічними і політичними реформами, що проводилися державою з початку ХХ ст., а також передумовами соціально-культурного характеру, зокрема державною політикою в сфері культурного будівництва та розвитком національної культури й освіти. У цьому контексті зазначено: макрооб'єкт детермінує вид і функції мікрооб'єкта.

5. Доведено: вивчення діяльності дитячих бібліотек України дає змогу розкрити накопичений досвід їх формування та функціонування, виокремити найбільш цінні і новаторські здобутки, визначити вектори їхнього подальшого розвитку в умовах історичних перетворень суспільства. Історія культурно-просвітницької діяльності дитячих бібліотек України містить цінний і значущий матеріал не лише для вдосконалення бібліотечної справи, а й розвитку культури на гуманістичних і демократичних принципах. Прогресивні тенденції розвитку дитячої бібліотеки пов'язані зі зростанням національної свідомості; регресивні – з командно-директивним втручанням державних структур у їхню діяльність у «прокрустовому» просторі минулого української культури.

6. Установлено: збільшення інформаційного потоку, складність систематизації та каталогізації літератури, впровадження сучасних технологій обробки книг, потреба в створенні нової методології і теорії управління дитячою бібліотекою призвели до необхідності радикальної зміни структури бібліотеки й адекватного розуміння її культурно-інформаційної функції. Відтак, діяльність дитячих бібліотек України пов'язано з їх осмисленням як місця спілкування, як культурно-інформаційного простору дитини. Формування громадянського світогляду дітей і підлітків через залучення їх до читання, виховання любові до книги, до рідного слова, до культури рідної країни, тобто виховання свідомого громадянина своєї країни, є однією з головних цілей діяльності бібліотек, особливо дитячих.

7. Виявлено: ефективність виховного впливу дитячих бібліотек на формування активної громадянської позиції підлітків ґрунтується на врахуванні наступних умов: інтеграція результатів педагогічних, культурологічних і бібліотекознавчих досліджень проблем сприйняття підлітками інформації; орієнтація на гуманітарні основи розвитку виховної діяльності загальнодоступних бібліотек; забезпечення широти доступу і повноти інформації про історію та сучасний процес реформування багатьох сфер життєдіяльності; диференціація виховної діяльності бібліотек з урахуванням вікових, національних і соціальних особливостей підлітків; цілеспрямованість краєзнавчої діяльності бібліотек із формування громадянського світогляду підростаючого покоління.

8. Доведено: вивчення дитячої бібліотеки як соціокультурного інституту розкриває два аспекти: конкретний зміст її діяльності, обумовлений соціокультурними умовами, і внутрішня незмінна якість, інваріант, що є незалежною від соціокультурних умов сутністю дитячої бібліотеки. Йдеться про здатність дитячої бібліотеки моделювати сучасну суспільству культуру, відображаючи складом свого фонду найбільш соціально значущі риси культурної

реальності. Обґрунтовано зумовленість концепції комплектування фондів специфікою та масштабами діяльності закладу. Мета комплектування фондів реалізувалася в конкретних завданнях: цілеспрямованому виявленні, отриманні, обліку, систематизації, збереженні екземплярів бібліотечного значення, а склад, обсяг і зміст фондів дитячих бібліотек визначили рівень організації подальшої роботи з трансляції духовної спадщини молодому поколінню читачів.

9. Виявлені інформаційні ресурси і соціокультурний потенціал дитячих бібліотек вможливають їхнє активне долучення до системи формування національно-культурної ідентичності. Доведено, що місія/загальна настанова для сучасної дитячої бібліотеки як інституту полягає в сприянні соціокультурному становленню особистості через створення контенту саморозвитку, який передбачає доступність сукупного знання людства і формування системи цінностей, що ґрунтується на принципах гуманізму. Дане визначення стало вихідним положенням для розроблення обґрунтованої моделі діяльності дитячої бібліотеки як відкритої культурної інституції, призначеної для сприяння використанню накопиченого людством знання шляхом вільного доступу до нього, зберігання документованого знання як суспільного надбання, забезпечення дітям оптимальних умов для культурного розвитку, формування і задоволення їхніх освітніх, комунікативних та інших потреб. Дана модель описує процеси, в яких бере участь дитяча бібліотека, основні її функції, необхідні елементи (інформаційно-бібліотечний ресурс, бібліотечний персонал, матеріально-технічна складова бібліотеки).

Проведене дослідження надає загальнотеоретичне уявлення про діяльність дитячих бібліотек в Україні, але не вичерпує коло питань, пов'язаних з означеною проблемою. Введений до наукового обігу аналітичний та документальний матеріал створює передумови для подальшого вивчення особливостей функціонування дитячої бібліотеки у соціокультурному просторі України, специфіки бібліотизації культурної спадщини та її використання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях та наукових виданнях інших держав:

1. Гордієнко А. Дитяча бібліотека як чинник детермінації культурних процесів // Вісн. Маріупол. держ. ун-ту. Сер. Філософія, культурологія, соціологія : зб. наук. пр. Маріуполь, 2016. Вип. 11. С. 78–84.
2. Гордієнко А. Діяльність дитячих бібліотек України з формування громадянського світогляду // Культура України. Сер. Культурологія : зб. наук. пр. Харків, 2016. Вип. 52. С. 301–310.
3. Гордієнко А. Передумови становлення дитячої бібліотеки як культурно-просвітницького інституту (1917–1920) // Міжнародний вісн. : Культурологія. Філологія. Музикознавство, 2016. Вип. 1. С. 87–92.
4. Гордієнко А. Формування громадянського світогляду підлітків як один із напрямів діяльності дитячої бібліотеки // Культура і мистецтво у сучасному світі, 2016. Вип. 17. С. 43–52.

5. Гордієнко А. Діяльність дитячих бібліотек України з виховання підростаючого покоління у перші повоєнні роки // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. XXXVI. С. 80–90.

6. Гордієнко А. Дитяча бібліотека як ретранслятор національної культури // Humanities and Social Sciences, 2017. № 21. С. 7–10.

Статті в інших наукових виданнях та збірниках матеріалів конференцій

7. Гордієнко А. Місія дитячої бібліотеки як культурологічна проблема // Матеріали Десятої Міжнародної науково-творчої конференції «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології», 20 квітня 2017 р. / НАКККіМ. Київ, 2017. С. 37–39.

8. Гордієнко А. Функції дитячої бібліотеки / Матеріали Всеукр. наук.-практич. конф. «Національні культури в глобалізованому світі», 6–7 квітня 2017 р. // КНУКіМ, 2017. Київ, 2017. С. 103–105.

9. Гордієнко А. Модель діяльності дитячої бібліотеки у контексті культуруотворюючої функції // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Креативні технології, підприємство і менеджмент в організації соціокультурної сфери XXI ст.», 25–26 травня 2017 р. Київ, 2017. С. 121–122.

10. Гордієнко А. Дитяча бібліотека як формоутворення культури // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі», 21–22 квітня 2016 р. м. Київ / КНУКіМ. Київ, 2016. С. 35–41.

11. Гордієнко А. Бібліотеки для дітей як елементи реалізації культурної політики в Україні // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Традиційна культура України XXI століття як складова культурної політики: сучасний стан, загрози, перспективи», 21 жовтня 2016 р. : у 2-х т. Т. I / Укр. центр культур. досліджень. Київ, 2016. С. 11–14.

12. Гордієнко А. Дитяча книга, дитяче читання, залучення дітей до читання... [Електронний ресурс] // Бібліотека у форматі Д°, 2016. № 1. С. 3–4. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/103#page/2/mode/2up>.

13. Гордієнко А. Культуротворююча роль діяльності бібліотек для дітей у формуванні нового покоління [Електронний ресурс] // Читання у соціокультурному просторі дитинства: діапазон можливостей і партнерства : міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 квіт. 2016 р. : зб. матеріалів / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Є. Ю. Подокопна. Київ, 2016. С. 6–10. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/mbm/Book/View/213#page/8/mode/2up>.

14. Гордієнко А. Особливого значення для успішної діяльності сучасної бібліотеки набуває здатність держави створювати надійну соціально-правову базу [Електронний ресурс] : слово головного редактора // Бібліотека у форматі Д , 2016. № 2. С. 3–4. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/104#page/2/mode/2up>.

15. Гордієнко А. [Про Всеукраїнський конкурс «Мрії про Україну: дитячий погляд» та програму літніх читань «Бібліотечне літо юного українця-2016» в НБУ для дітей] [Електронний ресурс] : слово головного редактора / А. Гордієнко //

Бібліотека у форматі Д°, 2016. № 3. С. 3–4. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/105#page/2/mode/2up>.

16. Гордієнко А. Цивілізаційні ідеї Івана Франка й сучасні виклики перед Україною і українством. Бібліотечна реальність [Електронний ресурс] // Цивілізаційні ідеї Івана Франка й сучасні виклики перед Україною і українством. Бібліотечна реальність : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. директорів обл. б-к для дітей, Вінниця, 4–6 жовт. 2016 р. / Нац. б-ка України для дітей. Київ, 2016. С. 5–16. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/mbm/Book/View/236#page/4/mode/2up>.

17. Гордієнко А. Бібліотеки для дітей у системі бібліотечного обслуговування населення України: за матеріалами наукового дослідження «Історія державних бібліотек України для дітей» [Електронний ресурс] // Бібліотеки для дітей в контексті культурно-історичного розвитку України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20 листоп. 2015 р., м. Київ. Київ, 2015. С. 6–11. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/mbm/Book/View/183#page/6/mode/2up>.

18. Гордієнко А. Використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського в інформаційній діяльності бібліотек для дітей // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості : зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф. і XXII Всеукр. пед. читань, 24–25 верес. 2015 р., м. Херсон. Херсон, 2015. Ч. 3. С. 24–31.

19. Гордієнко А. І. Патріотичне виховання у бібліотеці: традиції минулого і сучасного досвіду [Електронний ресурс] // Патріотичне виховання у бібліотеці: традиції минулого і сучасного досвіду : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. директорів обл. б-к для дітей, 28–30 жовт. 2015 р., м. Полтава / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Н. А. Хльобас. Київ, 2015. С. 2–13. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/mbm/Book/View/185#page/2/mode/2up>.

20. Гордієнко А. І. [Слово головного редактора] [Електронний ресурс] : [про журнал «Бібліотека у форматі Д°»] / А. І. Гордієнко // Бібліотека у форматі Д°, 2015. № 1. С. 2. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/94#page/1/mode/2up>.

21. Гордієнко А. І. [Слово головного редактора] [Електронний ресурс] : [реформування бібліотечної галузі та перспективи розвитку бібліотек для дітей] / А. І. Гордієнко // Бібліотека у форматі Д°, 2015. № 4. С. 3–4. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/101#page/2/mode/2up>.

22. Гордієнко А. І. Реформування країни і майбутнє бібліотек для дітей [Електронний ресурс] : слово головного редактора / А. І. Гордієнко // Бібліотека у форматі Д°, 2015. № 2. С. 4–5. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/97#page/4/mode/2up>.

23. Гордієнко А. І. Стратегія змін задля сталого розвитку [Електронний ресурс] // Бібліотека у форматі Д°, 2015. № 3. С. 3–5. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/D0/Book/View/100#page/2/mode/2up>.

24. Гордієнко А. Майбутнє бібліотек: тенденції, прогнози, роздуми // Сучасна дитина та бібліотека: перспективи та проблеми розвитку відносин : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. директорів обл. б-к для дітей, 7–10 жовт. 2014 р., м. Київ / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. Н. А. Хльобас. Київ, 2014. С. 2–12. Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/mbm/Book/View/%20186#page/2/mode/2up>.

25. Гордієнко А. Бібліотека для дітей: нові можливості та пріоритети // Дитяча бібліотека в новому вимірі: професійні цінності та новації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. директорів обл. б-к для дітей, 9–13 верес. 2013 р., м. Севастополь. Севастополь, 2013. С. 7–22.

26. Гордієнко А. Використання інноваційних технічних пристроїв у бібліотеках // Шкільна бібліотека, 2012. № 17–18. С. 25–26.

27. Гордієнко А. Про бібліотеки і не тільки... : [про поїздку до США у 2011 р. в рамках програми «Відкритий світ», досвід роботи з дітьми публ. б-ки Хедбергів м. Дженсвілл штату Вісконсин] // Шкільна бібліотека, 2012. № 15–16. С. 24–28.

28. Гордієнко А. Американський світ – очима бібліотекаря : [про поїздку до США у 2011 р. в рамках програми «Відкритий світ»] // Світ дитячих бібліотек, 2011. № 4–5. С. 21–23.

29. Гордієнко А. І. Творчий бібліотечний трикутник: книга, читач і... : [проблеми та популяризація дитячого читання в Україні] // Світ дитячих бібліотек, 2010. № 4–5. С. 11–14.

АНОТАЦІЯ

Гордієнко А. І. Дитяча бібліотека як культуротворчий феномен: український досвід. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 Теорія та історія культури (культурологія). Національна музична академія України імені П. І. Чайковського Міністерства культури України. Київ, 2018.

Дисертацію присвячено дитячій бібліотеці як культуротворчому феномену, діяльність якої підпорядкована збереженню й використанню культурної спадщини як основи національно-культурної ідентичності. Метою роботи є з'ясування культурної складової процесу формування громадянського світогляду підлітків засобами дитячих бібліотек у діалектиці його соціокультурної сутності та проявів.

У дослідженні дитячу бібліотеку розглянуто у контексті соціокультурного життя людського суспільства, а закономірності її розвитку – як відображення еволюції духовних цінностей суспільства. Відзначено, що діяльність дитячих бібліотек України повинна бути підпорядкована одній загальній меті – оптимальному культурно-інформаційному забезпеченню життєдіяльності суспільства в цілому і кожного читача зокрема. Вихідним положенням для розроблення обґрунтованої моделі діяльності дитячої бібліотеки як відкритої культурної інституції, призначеної для сприяння використанню накопиченого людством знання шляхом вільного доступу до нього, зберігання документованого знання як суспільного надбання, забезпечення дітям оптимальних умов для культурного розвитку, формування і задоволення їхніх освітніх, комунікативних та інших потреб, стало визначення місії дитячої бібліотеки як сприяння соціокультурному становленню особистості через створення контенту саморозвитку, який передбачає доступність сукупного знання людства і формування системи цінностей, що ґрунтується на принципах гуманізму.

Ключові слова: бібліотека, дитяча бібліотека, соціокультурний інститут, культурна спадщина, громадянський світогляд, підлітки.

АННОТАЦИЯ

Гордиенко А. И. Детская библиотека как культуротворческий феномен: украинский опыт. Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии по специальности 26.00.01 Теория и история культуры (культурология). Национальная музыкальная академия Украины имени П. И. Чайковского Министерства культуры Украины. Киев, 2018.

Диссертация посвящена детской библиотеке как культуротворческому феномену, деятельность которой подчинена сохранению и использованию культурного наследия как основы национально-культурной идентичности. Целью работы является установление культурной составляющей процесса формирования гражданского мировоззрения подростков средствами детских библиотек в диалектике его социокультурной сущности и проявлений.

В исследовании детская библиотека рассмотрена в контексте социокультурной жизни человеческого общества, а закономерности ее развития – как отражение эволюции духовных ценностей общества. Отмечено, что деятельность детских библиотек Украины должна быть подчинена одной общей цели – оптимальному культурно-информационному обеспечению жизнедеятельности общества в целом и каждого читателя в частности. Исходным положением для разработки обоснованной модели деятельности детской библиотеки как открытой культурной институции, предназначенной для содействия использованию накопленного человечеством знания путем свободного доступа к нему, хранения документированного знания как общественного достояния, обеспечения детям оптимальных условий для культурного развития, формирования и удовлетворения их образовательных, коммуникативных и других потребностей, стало определение миссии детской библиотеки как содействие социокультурному становлению личности через создание контента в саморазвитии, предусматривающего доступность совокупного знания человечества и формирования системы ценностей, основанной на принципах гуманизма.

Ключевые слова: библиотека, детская библиотека, социокультурный институт, культурное наследие, гражданский мировоззрение, подростки.

SUMMARY

Gordienko A. I. Children's Library as a Cultural-Phenomenon: Ukrainian Experience. Qualification scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a candidate degree in cultural science, specialty 26.00.01 Theory and History of Culture (Kulturologiya). National Music Academy of Ukraine named after P. Tchaikovsky of the Ministry of Culture of Ukraine. Kyiv, 2018.

The thesis is devoted to the children's library as a cultural phenomenon, whose activities are subordinated to the preservation and use of cultural heritage as the basis of

national-cultural identity. The aim of the work is to find out the cultural component of the process of forming the civic outlook of adolescents by means of children's libraries in the dialectic of his socio-cultural essence and manifestations.

In the study, the children's library is considered in the context of the socio-cultural life of human society, and the laws of its development - as a reflection of the evolution of the spiritual values of society. It is noted that activity of children's libraries of Ukraine should be subordinated to one common goal - optimal cultural and informational maintenance of life of society as a whole and every reader in particular. One of the main goals of the activity of libraries, especially children, should be the formation of the civil outlook of children and adolescents through their involvement in reading, education of love for the book, the native word, the culture of the native country, that is, the education of a conscious citizen of his country. The peculiarities of formation of the civic outlook of adolescents by means of activity of children's libraries and features of the implementation of the newest culturological approaches in their activity in the context of the culture-forming function are revealed.

The starting point for the development of a well-founded model of activity of the children's library as an open cultural institution designed to promote the use of knowledge accumulated by humanity through its free access to it, the preservation of documented knowledge as a social asset, the provision of optimum conditions for children to cultural development, the formation and satisfaction of their educational, communicative and other needs, became the definition of the mission of the children's library as promoting sociocultural formation of the person through the creation of the content in self-development, which includes availability of aggregate human knowledge and the formation of values, based on the principles of humanism.

Keywords: library, children's library, socio-cultural institute, cultural heritage, civil world outlook, adolescents.